

The Basics of the Effect of a Criminal Offense on the Civil Liability of an Official Judicial Expert in Iranian and British Law

Mohammadmehdi Yousefi¹, Alireza Shamshiri^{2*}, Mohsen Ghasemi³, Esmael Abasi⁴

1. Ph.D Student of Department of Private Law, Faculty of Law, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

2. Assistant Professor of Department of Private Law, Faculty of Law, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

3. Associate Professor of Department of Private Law, Faculty of Law, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

4. Associate Professor of Department of Private Law, Faculty of Law, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Article Type: Original Research

Pages: 809-826

Article history:

Received: 28 Jun 2023

Edition: 17 Sep 2023

Accepted: 9 Nov 2023

Published online: 16 Nov 2023

Keywords:

principles of proceedings, arbitration, execution guarantee, fair proceedings, independence of the judge, non-prolongation of proceedings.

Corresponding Author:

Alireza Shamshiri

Address:

Iran, Tehran, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Faculty of Law, Department of Private Law.

Orchid Code:

.....۰۰۲-۴۸۸۸-۶۹۴۲

Tel:

09122306449

Email:

ar.shamshiri@iau.ac.ir

ABSTRACT

Background and Aims: Expertise is one of the important evidences in civil procedure, which plays an important role in the realization of fair proceedings. But the official judicial expert may make a mistake and this will lead to damage to one of the parties. The purpose of this article is to investigate the effect of criminal offense on the civil liability of the official judicial expert in Iranian and British law.

Materials and Methods: The method of this article is descriptive and analytical. Materials and data are also qualitative and data collection was used in collecting materials and data.

Ethical Considerations: In this article, the originality of the texts, honesty and trustworthiness are observed.

Findings: Both in Iranian law and in British law, the basis of the effect of a disciplinary offense on the civil liability of an official judicial expert is based on the theory of fault. Therefore, in the laws of the two countries, if a judicial official causes damage to one of the litigants by committing a violation caused by intent or negligence, he is responsible for the damage caused.

Conclusion: In order to be able to demand damages from the official judicial expert, the violation or fault of the expert must be proven, and the criterion for the violation or fault of the expert is actually the violation of the behavior of a conventional professional person in that field. Therefore, in this category, proving this violation or fault is associated with problems.

Cite this article as:

Yousefi M, Shamshiri A, Ghasemi M, Abasi E. The Basics of the Effect of a Criminal Offense on the Civil Liability of an Official Judicial Expert in Iranian and British Law. *Economic Jurisprudence Studies*. 2023.

دوره پنجم، شماره پیاپی ۵، سال ۱۴۰۲

مبانی تأثیر تخلف انتظامی بر مسئولیت مدنی کارشناس رسمی دادگستری در حقوق ایران و انگلیس

محمد مهدی یوسفی^۱، علیرضا شمشیری^{۲*}، اسماعیل عباسی^۳، محسن قاسمی^۴

۱. دانشجوی دکتری گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۲. استادیار گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۳. استادیار گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۴. استادیار گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۸۰۹-۸۲۶

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۰۷

تاریخ اصلاح: ۱۴۰۲/۰۶/۲۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۸/۱۸

تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۰۸/۲۵

واژگان کلیدی:

تخلف انتظامی، مسئولیت مدنی، کارشناس رسمی دادگستری، سهل انگاری.

نویسنده مسئول:

علیرضا شمشیری

آدرس پستی:

ایران، تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، دانشکده حقوق، گروه حقوق خصوصی.

کد ارکید:

۰۰۰۰-۰۰۰۲-۴۸۸۸-۶۹۴۲

تلفن:

۰۹۱۲۲۳۰۶۴۴۹

پست الکترونیک:

ar.shamshiri@iau.ac.ir

زمینه و هدف: کارشناسی یکی از ادله مهم در آیین دادرسی مدنی است که نقش مهم در تحقق دادرسی عادلانه دارد. اما کارشناس رسمی دادگستری ممکن است دچار خطا شود و همین امر منجر به خسارت به یکی از طرفین دعوا گردد. هدف مقاله حاضر بررسی تأثیر تخلف انتظامی بر مسئولیت مدنی کارشناس رسمی دادگستری در حقوق ایران و انگلیس است.

مواد و روش‌ها: روش مقاله حاضر توصیفی تحلیلی است. مواد و داده‌ها نیز کیفی است و از فیش‌برداری در گردآوری مطالب و داده‌ها استفاده شده است.

ملاحظات اخلاقی: در این مقاله، اصالت متون، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

یافته‌ها: هم در حقوق ایران و هم در حقوق انگلیس، مبنای تأثیر تخلف انتظامی بر مسئولیت مدنی کارشناس رسمی دادگستری براساس نظریه تقصیر است. براین اساس، در حقوق دو کشور، چنانچه کارشناس رسمی دادگستری با ارتکاب تخلف ناشی از عمد یا سهل‌انگاری و بی‌مبالاتی باعث ایجاد ضرر و زیان برای یکی از طرفین دعوا گردد، در قبال زیان وارد شده، مسئولیت دارد.

نتیجه: برای این که بتوان از کارشناسی رسمی دادگستری مطالبه خسارت نمود باید تخلف یا تقصیر کارشناس اثبات گردد و معیاری که برای تخلف یا تقصیر کارشناس وجود دارد در واقع تجاوز از رفتار یک شخص حرفه‌ای متعارف در آن رشته می‌باشد. از این رو در این مقوله اثبات این تخلف یا تقصیر با مشکلاتی همراه می‌باشد.

۱. مقدمه

برخوردار است. همین امر بررسی مسئولیت مدنی کارشناس رسمی دادگستری را به یک ضرورت مبدل ساخته است. در راستای تحقیق بیشتر تلاش شده است این موضوع با رویکرد تطبیقی به حقوق انگلیس، تبیین و تحلیل شود.

در خصوص مسئولیت مدنی کارشناس دادگستری در حقوق ایران و فرانسه و یا مفهوم مسئولیت مدنی به صورت کلی در حقوق ایران و انگلیس پژوهش‌های محدودی انجام شده است. قاسم خادم رضوی و الیاس نوعی (۱۳۹۴)، در مقاله‌ای به صورت تطبیقی مبانی مسئولیت مبتنی بر تقصیر و بدون تقصیر در حقوق مسئولیت مدنی ایران و انگلستان را بررسی کرده‌اند. حسن بادینی، محمدمهدی پور و سپیده راضی (۱۴۰۱) در مقاله‌ای، مسئولیت مدنی کارشناس رسمی دادگستری در حقوق ایران و فرانسه با تأکید بر رویه قضایی را بررسی کرده‌اند. تمایز و نوآوری مقاله حاضر نسبت به پژوهش‌های انجام شده این است که در مقاله پیش‌رو مبانی تأثیر تخلف انتظامی بر مسئولیت مدنی کارشناس رسمی دادگستری در حقوق ایران و انگلیس مورد بررسی قرار می‌گیرد. بر اساس آنچه گفته شد، سؤال مقاله بدین شکل قابل طرح است که تأثیر تخلف انتظامی بر مسئولیت مدنی کارشناس رسمی دادگستری در حقوق ایران و انگلیس به چه صورت است؟ فرضیه مقاله نیز عبارت است از اینکه: «مبانی تأثیر تخلف انتظامی بر مسئولیت مدنی کارشناس رسمی دادگستری در حقوق ایران و انگلیس مبتنی بر نظریه تقصیر است». به‌منظور بررسی سؤال مورد اشاره، ابتدا مفهوم کارشناسی رسمی دادگستری بررسی شده، سپس از

مسئولیت مدنی درباره همه افراد و البته اقشار خاصی از جمله کارشناسان رسمی دادگستری به دلیل اینکه شغل آن‌ها دارای حساسیت خاصی است، قابلیت اعمال دارد. کارشناسان دارای نقش حائز اهمیت در دعاوی مطروحه در محاکم قضایی به خصوص در صدور آرای صادره از محاکم بدوی و تجدید نظر دارند. به همین دلیل با لحاظ تخصص‌های فنی خود در مساعدت و یاری رساندن به قضات جایگاه نقش پر اهمیتی ایفا می‌کنند. در این راستا هر کارشناسی ممکن است در انجام وظایف کارشناسی خود عمداً یا سهواً دچار تخلفاتی شود که با توجه به قانون مسئولیت مدنی تخلف آن‌ها قابل پیگیری است. در حقوق ایران، نظریه کارشناسی از جمله ادله دادرسی است. سابقه استفاده از نظریه کارشناسی در ایران به قانون موقتی اصول محاکمات حقوقی منصوب سال ۱۳۲۹ قمری باز می‌گردد که مطابق آن، بعضی از مسائل مربوط به کارشناسی، از قبیل مراجعه به اهل خبره، نحوه انتخاب خبرگان از سوی دادگاه و حق الزحمه آنان مورد توجه قرار گرفت.

در حقوق انگلستان نیز برای نخستین بار در پرونده بلچیر علیه رینولدز در سال ۱۷۵۴ موضوع کارشناسی مطرح شد و از این پس این رویه ایجاد شد که در مواردی که طرفین بخواهند تعیین ثمن در بیع‌های آتی بین آن‌ها بدون مذاکره حل و فصل شود، شرط کارشناسی را به‌عنوان شیوه حل و فصل انتخاب کنند که در اینجا کارشناس به‌عنوان ارزیاب عمل می‌کرد. با توجه به جایگاه مهم نظریه کارشناسی در ادله دادرسی و تأثیر آن بر نتیجه دادرسی و صدور رأی نهایی، بحث تخلف کارشناس از اهمیت زیادی

رویکرد حقوق ایران و انگلیس نسبت به موضوع مورد سؤال، بحث شده است.

بر مسئولیت مدنی کارشناس رسمی دادگستری بحث می‌شود.

۲. مواد و روش‌ها

روش مقاله حاضر توصیفی- تحلیلی است. مواد و داده‌ها نیز کیفی است و از فیش‌برداری در گردآوری مطالب و داده‌ها استفاده شده است.

۵-۱. کارشناسی

کارشناس به معنای دانای کار (دهخدا، ۱۳۳۶، ۱۳۴) و شناسنده امور (معین، ۱۳۸۵، ۲۸۰۹) آمده است و در اصطلاح به معنای کسی است که «در موضوع مادی یا معنوی معین دارای بصیرت و اطلاعات خاص که از ممارست متمادی او حاصل شده است»، باشد. فرهنگستان این کلمه را به جای اهل خبره برگزیده است. کارشناسی نیز به معنای شناسایی کار، معرفت امور و خبرگی آمده است و این اصطلاح را فرهنگستان به جای «خبرویت» متداول در دادگستری برگزیده است. در تعریف «کارشناس» و «کارشناسی» از منظر حقوق گفته شده است: «کارشناس شخصی است که به دلیل تخصص در رشته علمی یا فنی یا داشتن تجربه یا ممارست شغلی، آگاهی ویژه‌ای دارد که در دسترس مردم عادی نیست» (کاتوزیان، ۱۳۹۹، ج ۱، ۱۱۱، ۲). «کارشناسی مشاوره تخصصی است که دادرسی برای آگاهی علمی و فنی نسبت به مسئله‌ای که نزد او مطرح است، از آن بهره می‌گیرد. کارشناسی را می‌توان نوعی معاینه فنی در زمینه‌هایی دانست که قاضی نسبت به آن‌ها تخصصی ندارد و توسط اشخاص خاص صورت می‌گیرد» (زراعت، ۱۳۹۵، ۳۵۹). از این‌رو کارشناس، مشاور دادگاه در تمیز حق است. این تعریف بیانگر اختیار دادرسی در پذیرش نظر کارشناس است؛ زیرا کارشناسی را مشاوره می‌داند.

۳. ملاحظات اخلاقی

در این مقاله، اصالت متون، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

۴. یافته‌ها

هم در حقوق ایران و هم در حقوق انگلیس، مبنای تأثیر تخلف انتظامی بر مسئولیت مدنی کارشناس رسمی دادگستری بر اساس نظریه تقصیر است. بر این اساس، در حقوق دو کشور، چنانچه کارشناسی رسمی دادگستری با ارتکاب تخلف ناشی از عمد یا سهل‌انگاری و مبالاتی باعث ایجاد ضرر و زیان برای یکی از طرفین دعوا شود، در قبال زیان واردشده، مسئولیت دارد.

۵. بحث

در این قسمت ابتدا مفهوم کارشناسی رسمی دادگستری بررسی می‌شود و در ادامه از رویکرد حقوق ایران و انگلیس نسبت به تأثیر تخلف انتظامی

کارشناسان و به‌ویژه کارشناسان رسمی دادگستری دارند، اشخاص حقیقی و حقوقی در بسیاری از امور مانند تقسیم ارثیه، اختلافات ملکی و غیره، قبل از اینکه به دادگاه مراجعه کنند، مسائل خود را از طریق کارشناسی حل و فصل می‌کنند (ایثاری، ۱۳۷۰، ۱۱). موارد استفاده از نظرات کارشناسی در مراجع دادگستری و غیر دادگستری بسیار متنوع و فراوان است که برای نمونه می‌توان به این موارد اشاره کرد: ارزیابی و تعیین میزان خسارات ناشی از تصادفات وسایل نقلیه، تشخیص اصالت خودرو و دست‌کوبی شماره‌های موتور و شاسی، تعیین ارزش سهام و سهم‌الشرکه شرکت‌ها و کارخانجات، کارشناسی خط و امضا، ارزیابی نفقه و کسوه، ارزیابی و تعیین ارزش اموال منقول، ارزیابی ساختمان‌ها و اراضی شهری و غیر مزروعی، تعیین اجاره‌بها و اجرت‌المثل و امور مربوط به ابنیه و برآورد خسارات آن‌ها، تعیین سرقتی و حق کسب و پیشه، تشخیص و تطبیق و تعیین حدود ثبتی و اختلافات ملکی، تشخیص حسن انجام کار، ارزیابی اراضی مزروعی، باغات، محصولات کشاورزی و اغنام و احشام و تشخیص اراضی دایر و بایر، تعیین اجاره‌بها و اجرت‌المثل و عایدات کشاورزی، ارزیابی کارخانجات، صنایع، ماشین‌آلات سبک و سنگین و برآورد خسارات و ارزیابی آن‌ها، تعیین و تشخیص علت فوت و قتل و صدمات بدنی، تعیین ارزش جزایی و حقوقی و تعیین بهای خواسته در صورت اختلاف اصحاب دعوا و غیره که می‌باید توسط کارشناسان و اربابان فن معلوم شود تا اینکه دادرس با حصول شرایط دیگر نسبت به رسیدگی و صدور حکم قضیه اقدام کند.

ماده ۲۵۸ ق.آ.د.م، صریح و موجه بودن و عدم مخالفت نظر کارشناس با اوضاع و احوال را مقرر کرده است که حصول این دلیل بر معتبر بودن نظر کارشناس است. با وجود این، می‌توان گفت ماده ۲۶۵ ق.آ.د.م دلالتی بر مکلف بودن قاضی به ترتیب اثر دادن به نظر کارشناسی، در غیر از موارد عدم مطابقت آن با اوضاع و احوال محقق ندارد. و همچنین طبق نظریه شماره ۷/۹۳۲ - ۱۶/۳ / ۱۳۷۸ اداره حقوقی قوه قضائیه: «نظر کارشناس یکی از ادله اثبات دعوی است؛ مگر اینکه قاضی تشخیص دهد منطبق با واقع نیست. زیرا منطوق ماده یادشده، قاضی را ملزم کرده که در صورت تشخیص عدم مطابقت نظر با اوضاع محقق، از ترتیب اثر دادن به آن خودداری کند. این ماده دلالت بر این مفهوم ندارد که در غیر از موارد عدم مطابقت نظر با اوضاع محقق، قاضی ملزم به ترتیب اثر دادن به نظر کارشناس باشد». به بیان دیگر، ماده یادشده، دلالت بر این ندارد که مورد ترتیب اثر ندادن به نظر کارشناس منحصر به عدم مطابقت آن با اوضاع محقق است. دلیل این مطلب آن است که در ماده ۲۶۲ همان قانون، صریح و موجه بودن نظر کارشناس، به صراحت شرط شده است و بدیهی است که قاضی نمی‌تواند به نظر مبهم و مجمل و ناموجه کارشناس ترتیب اثر دهد.

استفاده از کارشناس، محدود به محاکم دادگستری نیست؛ بلکه مراجع غیر دادگستری نیز در اجرای وظایف محوله خود از نظرات کارشناسان استفاده می‌کنند و در بعضی موارد، این استفاده برای آن مراجع الزامی است. همواره تنها اختلافات مطروح در مراجع دادگستری و خارج از آن نیست که به کارشناسی ارجاع می‌شود؛ بلکه به دلیل اعتباری که

۵-۲. ارکان مسئولیت مدنی کارشناس در حقوق ایران و انگلیس

در این قسمت، ارکان مسئولیت مدنی کارشناس در حقوق ایران و انگلیس بررسی می‌شود.

۵-۲-۱. مسئولیت ناشی از بی‌احتیاطی

در حقوق ایران نمی‌توان بی‌احتیاطی یا عمد اشخاص را به‌عنوان دو موجب مستقل برای ایجاد مسئولیت کارشناس شناخت؛ بلکه هر یک از این دو مفهوم، نیمی از پیکره کلی تسبیب و ماده ۱ ق.م.م را تشکیل می‌دهند. یعنی گاه باید تسبیب عمدی را در نظر داشت و گاه تسبیب غیرعمدی. گاه حکم ماده ۱ ق.م.م را برای اعمال عمدی کارشناس در نظر گرفت و گاه برای اعمال غیر عمدی (یا از روی بی‌احتیاطی) او. اما در حقوق انگلستان دعاوی ناشی از بی‌احتیاطی کارشناس مهم‌ترین حوزه مسئولیت مدنی به‌شمار آید (برکر و دیگران، ۱۹۹۸، ۱۰) و اغلب دعاوی مسئولیت مدنی کارشناس در این کشور تحت عنوان «بی‌احتیاطی» اقامه می‌شوند (هارپوود، ۲۰۰۹، ۲۲۳). «مسئولیت ناشی از بی‌احتیاطی، غیر منسجم‌ترین حوزه حقوق مسئولیت مدنی انگلستان است که به‌سختی می‌توان در ماهیت، ساختار و اجرای آن به‌نظمی تمام‌عیار رسید» (کنان، ۲۰۰۹، ۷۴). «این حوزه حقوقی بیشتر در عرف و هنجارهای اجتماعی ریشه دارد تا مبانی اخلاقی» (پتر، ۱۹۹۹، ۳۳۵). «در این نوع از مسئولیت تعامل و تقابل ریسک‌های اجتماعی است که بی‌احتیاطی را توجیه می‌کند و اگر این تعادل مطرح

نباشد باید رو به مسئولیت‌های بدون تقصیر آورد» (پوستما، ۲۰۰۲، ۳۱).

«بی‌احتیاطی را می‌توان عدم به‌کارگیری مراقبت و احتیاطی دانست که کارشناس محتاط و معقول در شرایط مشابه به‌کار می‌گیرد» (گارنر، ۲۰۰۴، ۷۴). «به‌بیان دیگر بی‌احتیاطی را بی‌دقتی گویند که منجر به نقض مقصراً تکلیف از سوی کارشناس می‌شود» (مارتین، ۲۰۰۳، ۱۰۲). «بنابراین تعریف، در این نوع مسئولیت بحث از فعل یا ترک فعل غیر متعارف و عمل قابل ملامت کارشناس است که سبب ورود خسارت به خواهان می‌شود» (پائول و دیگران، ۲۰۰۵، ۵۴). «در نتیجه برای اثبات مسئولیت کارشناس ناشی از بی‌احتیاطی لازم است سه امر اثبات گردد. اول: وجود تکلیف، مراقبت و احتیاط؛ دوم: نقض تکلیف؛ سوم: ورود خسارت» (بروان، ۱۹۹۹، ۱۸۳).

۵-۲-۲. وجود تکلیف مراقبت (و احتیاط)

در حقوق ایران هر کارشناس باید مکلف به رعایت احتیاط در برابر کل اجتماع شناخت و در این امر محدودیتی در نظر نگرفت. زیرا قاعده لاضرر که مبنایی قابل توجه برای حقوق مسئولیت مدنی ایران محسوب می‌شود، چه از جهت مفاد حقوقی روایت و چه از جهت مفهوم «ضرر و ضرار» عمومیت و اطلاقی دارد که برای آن محدودیتی در نظر گرفته نشده است. در حقوق ایران برخلاف انگلستان برای ایجاد تکلیف احتیاط و مراقبت برای کارشناس لازم نیست شروطی در نظر گرفته شود. یعنی آنچه برای گسترش موارد تکلیف کارشناس

و متعارف بوده باشد. شرط سوم برای آن است که دست قاضی در صدور حکم با توجه به شرایط عرفی و اجتماعی و مصالح قضایی باز باشد» (نوعی، ۱۳۹۱، ۱۱۳). کارشناسان رسمی باید در صورت وجود جهات رد کارشناسی که دقیقاً مشابه جهات رد دادرسی در موارد حقوقی است، موضوع را به‌طور کتبی، اعلام و از مبادرت به کارشناسی، امتناع کنند. در غیر این صورت، متخلف محسوب می‌شوند و به مجازات انتظامی، محکوم خواهند شد. ارائهٔ نظر مستدل و صریح، از دیگر وظایف کارشناسان رسمی است. آن‌ها باید نکات و توضیحاتی که برای تبیین نظریه ضروری است و یا توسط شورای عالی کارشناسان، مشخص می‌شود، به طور کامل در نظر خود منعکس کنند.

۵-۲-۳. نقض تکلیف مراقبت و احتیاط - تخلف انتظامی (الگوی مراقبت و احتیاط)

شخص متعارف و معقول در حقوق ایران و حقوق انگلیس همگی معنا و معیار واحدی را در نظر دارند (بادینی، ۱۳۸۹، ۷۴). «پس از اثبات وجود تکلیف کارشناس، لازم است اثبات شود که کارشناس تکلیف مراقبت موجود را نقض کرده است. نقض تکلیف زمانی صورت می‌پذیرد که شخص در به‌کارگیری درجه‌ای از مراقبت و احتیاط که اشخاص متعارف و معقول به‌کار می‌گیرند، کوتاهی کند» (گارنر، ۲۰۰۴، ۷۱). «زاین‌رو مفهوم مراقبت متعارف، به‌عنوان الگوی مراقبت، مبنایی است برای حقوق مسئولیت مدنی تا دادگاه با توسل به الگویی نوعی، متعارف بودن اعمال کارشناس را بررسی کند» (اسچفر، ۲۰۰۹، ۳۲).

در رویهٔ قضایی انگلستان ضرورت دارد، حفظ انسجام طولی و عرضی است. انسجام طولی یعنی تطابق و همگامی هر مورد از تکالیف نوظهور با سیر تاریخی و گذشتهٔ سایر تکالیف موجود و انسجام عرضی به - معنای سازگاری موارد تکلیف در بی‌احتیاطی و مسئولیت مدنی کارشناس با دیگر حوزه‌های حقوق مسئولیت مدنی و حقوق به‌طور کلی است.

در حقوق انگلستان نیز «معمولاً بحث تکلیف مراقبت را محدود به مسئولیت مدنی و بی‌احتیاطی می‌نمایند. اگرچه گاهی در مسئولیت‌های قراردادی هم آن را به‌کار می‌گیرند؛ اما معنی خاص و دقیق آن اختصاص پیدا می‌کند به مباحث مربوط به بی‌احتیاطی و مسئولیت‌های ناشی از آن» (کارتویت، ۲۰۰۹، ۶۴).

«وجود تکلیف مراقبت اولین مورد از موارد سه‌گانه‌ای است که باید برای اثبات دعوی بی‌احتیاطی کارشناس ثابت گردد. کارکرد اصلی تکلیف مراقبت تحدید مرزهای مسئولیت ناشی از بی‌احتیاطی است. بنابراین اگر تکلیف برای رعایت احتیاط و مراقبت‌های لازم و متعارف وجود نداشته باشد، بی‌احتیاطی کارشناس مسئولیتی به بار نخواهد آورد» (برکر و دیگران، ۱۹۹۸، ۲۰۳).

«در حقوق انگلیس هر شخص نسبت به تمامی افراد جامعه مکلف به رعایت احتیاط و مراقبت نیست و تنها نسبت به گروه خاصی چنین تکلیفی دارد: هر شخص تنها در صورتی مکلف به رعایت احتیاط و مراقبت است که اولاً: قابلیت پیش‌بینی زیان وجود داشته باشد. ثانیاً: نوعی رابطهٔ خاص بین خواهان و کارشناس موجود بوده باشد. یعنی بین واردکنندهٔ زیان و زیان‌دیده، قرابت وجود داشته باشد. ثالثاً: ایجاد تکلیف احتیاط و مراقبت نیز، عادلانه، منصفانه

«البته در تشخیص الگوی مراقبت و احتیاط عوامل متعددی تأثیرگذارند، از جمله: میزان احتمال وقوع خسارت، شدت خسارات محتمل الوقوع، امکان احتراز از خطر، سودمندی اجتماعی عمل کارشناس و معمول (نه ضرورتاً معقول) بودن عمل کارشناس» (اوون، ۲۰۰۰، ۳۵). «اگر کارشناس با توجه به شرایط و اوضاع و احوال موجود متعارف و معقول عمل نکرده باشد، ناقض تکلیف مراقبت و احتیاط بوده، در نتیجه مسئول شناخته خواهد شد» (پراون، ۱۹۹۹، ۴۱). «پس الگوی مراقبت و احتیاط بیان کننده عملی است که کارشناس می بایست انجام می داده نه عملی که می توانست انجام دهد. نوعی بودن الگوی مراقبت نیز از آن جهت است که تعیین الگوی خاص رفتاری برای هر مورد و با توجه به توانایی و صلاحیت های اشخاص، امری است بس دشوار و زمان بر» (کن، ۲۰۰۶، ۸۴)، در پایان باید گفت به نظر می رسد شخص متعارف و معقول در تمامی نظام های حقوقی مفهومی مشابه دارد و ایران نیز از این قاعده مستثنی نیست.

۵-۲-۴. ورود خسارت

در حقوق ایران می توان رابطه سببیت را همانند قواعد حقوق انگلستان مطرح نمود (یعنی سه حالت مقصر واحد، مقصر مجمل و مقصرین متعدد). در مورد مقصر مجمل و مقصرین متعدد اختلاف نظر بسیار است. در مورد اول برخی مسئولیت تضامنی را پذیرفته اند؛ عده ای توسل به قرعه می جویند؛ گروهی نیز تساوی در مسئولیت را در نظر می گیرند (صفایی؛ رحیمی، ۱۳۹۰، ۱۹۷).

بنابراین «پس از اثبات وجود تکلیف و نقض آن توسط کارشناس، خواهان باید ثابت نماید بی احتیاطی کارشناس به او زیانی وارد نموده است. هرچقدر هم بی احتیاطی و غفلت کارشناس شدید و غیر قابل اغماض بوده باشد، اگر خسارتی به خواهان وارد نیاید، کارشناس مسئولیتی نخواهد داشت» (پراون، ۱۹۹۹، ۱۸۷). «برای اثبات ورود خسارت لازم است اولاً رابطه ی سببیتی بین عمل مرتکب و عواقب ناشی از آن وجود داشته باشد» (گارنر، ۲۰۰۴، ۷۳). «در حقوق انگلستان گاه رابطه سببی تنها بین یک عامل، با خسارات وارده برقرار است که در این صورت همان عامل، مسئول خسارات وارده شناخته خواهد شد». گاه نیز از بین چند عامل، تنها یک مقصر وجود دارد که در این صورت با توجه به معیارهایی چون «عامل اصلی» و «عامل افزاینده ی ریسک وقوع خسارات»، سبب واقعه شناخته خواهد شد (امینی؛ نوعی، ۱۳۹۱، ۲۰).

هرگاه نیز عامل مقصر (مقصر مجمل)، مستتر باشد بین چند عامل، باید قائل به مسئولیت تضامنی عاملین شد. در مواردی نیز که چند عامل مقصر در حادثه وجود دارند (مقصرین متعدد) مسئولیت نسبت به درجه تأثیر، تقسیم خواهد می شود (نوعی، ۱۳۹۱، ۹۷). ثانیاً خسارات وارده از انواعی باشند که متعارفاً قابل پیش بینی بوده است.

۵-۲-۵. مسئولیت ناشی از عمد

«در حقوق ایران نیز همانند انگلستان برای آنکه این نوع اضرار مسئولیت برای کارشناس را در پی داشته باشد، لازم است اعمال کارشناس مذکور (اعم

۵-۳. تقصیر کارشناس و رابطهٔ سببیت در حقوق ایران و انگلیس

«برای تحقق مسئولیت مدنی کارشناس در حقوق ایران تنها وجود خسارت و تقصیر یا فعل زیان‌بار کافی نیست؛ بلکه باید رابطهٔ سببیت بین خسارت وارده و تقصیر یا فعل زیان‌بار کارشناس نیز وجود داشته باشد. رابطهٔ سببیت در مواردی که تقصیر شرط ایجاد مسئولیت نیست اهمیت بیشتری می‌یابد و البته احراز آن نیز دشوارتر می‌شود. چنانچه حادثه‌ای جزء شرایط ضروری تحقق ضرر باشد، یعنی احراز شود که بدون آن ضرر واقع نمی‌شود، آن حادثه سبب محسوب می‌شود. پس اگر ثابت شود که در صورت مواظبت کامل نیز ضرر وارد می‌شد، معلوم می‌شود که تقصیر کارشناس باعث ورود زیان نبوده است. در حقوق انگلیس نیز زیان‌دیده باید اثبات کند اقدام کارشناس علت تامهٔ سبب ورود خسارت بوده است. در غیر این صورت دعوی مطالبهٔ خسارت او رد خواهد شد. در راستای تبیین این مسئله استفاده از قاعده صرفاً به این دلیل متداول است که هدف آن حذف عواملی است که تأثیری در وقوع خسارت نداشته‌اند» (قاسم‌زاده، ۱۳۸۵، ۷۴). این قاعده چنین مقرر می‌دارد: اگر خسارت به جهت عدم وقوع یک تقصیر خاص از سوی کارشناس واقع نمی‌شد در این صورت آن تقصیر، سبب وقوع خسارت مزبور تلقی می‌گردد.

مدعی خسارت، اول باید اثبات کند که کارشناس در اظهار عقیدهٔ خود دچار یک یا چند نوع از تخلفات احصائی در مادهٔ ۲۲ ق. ک. کار. د. شده است و متعاقب آن، مدعی خسارت باید بتواند ثابت کند که بین نظر متخلفانهٔ کارشناس و ضرر وارده رابطهٔ علی

از فعل و ترک فعل) عامدانه بوده باشند. همین قصد و عمد در ورود زیان کافی است تا واردکنندهٔ زیان، مسئول شناخته شود. البته همان‌طور که در مورد بی‌احتیاطی هم بیان شد، در حقوق مسئولیت مدنی ایران نمی‌توان اضرار به‌عمد را به‌عنوان موجبی مستقل برای ایجاد مسئولیت شناخت. بنابراین در حقوق ایران، عمد و بی‌احتیاطی، هریک، جزئی از قاعدهٔ سببیت و حکم مادهٔ ۱ ق.م.م را تشکیل می‌دهند» (امینی و دیگران، ۱۳۹۱، ۳۵).

۵-۲-۶. مسئولیت بدون تقصیر

«مسئولیت بدون تقصیر در مسئولیت‌های بدون تقصیر، صرف اثبات ورود خسارت ناشی از عمل کارشناس کفایت نموده و نیازی به اثبات تقصیر نیست» (هارپوود، ۲۰۰۹، ۱۰۳). «کشورهای مختلف در مورد این نوع مسئولیت دیدگاه‌های متفاوتی دارند. برخی همچون کشورهای انگلیس این نوع مسئولیت را تنها در موارد خاص و معین می‌پذیرند. عده‌ای رویکردی موسع نسبت به این نوع مسئولیت داشته و گسترش آن را به‌راحتی می‌پذیرند». ایران را نیز همچون انگلستان باید از کشورهای دانست که تمایل زیادی به گسترش مسئولیت‌های بدون تقصیر نشان نداده است و تنها در مواردی چند، این نوع مسئولیت را پذیرفته است. با وجود این، هنوز قانون‌گذار رویکرد کاملاً روشنی در مورد گسترش یا عدم گسترش مسئولیت‌های بدون تقصیر اتخاذ نکرده است و دچار تردید است.

و سببی برقرار است. یعنی نظریه خلاف کارشناس سبب اصلی ورود ضرر و زیان به وی شده است. طوری که اگر چنین نظریه‌ای تسلیم نمی‌شد، خسارت مورد ادعا نیز فعلیت نمی‌یافت. بنابراین می‌توان گفت که مسئولیت مدنی کارشناس رسمی، مبتنی بر نظریه تقصیر و قاعده سببیت است.

۵-۳-۱. تقصیر مشترک بین کارشناس و زیان‌دیده در حقوق ایران و انگلیس

تقصیر زیان‌دیده در دعاوی مربوط به مسئولیت کارشناس دارای صور مختلفی است. «گاه تقصیر کارشناس شدیدتر از تقصیر زیان‌دیده است. مثل موردی که زیان‌دیده مرتکب تقصیر غیر عمدی و کارشناس مرتکب تقصیر عمدی شده باشد. در این صورت تقصیر عمدی کارشناس، در ایجاد ضرر، رابطه سببیت بین ضرر و تقصیر زیان‌دیده را قطع می‌کند. و گاهی نیز تقصیر زیان‌دیده شدیدتر است که بالعکس فوق عمل می‌کند. فعل زیان‌دیده و ضرر قطع می‌شود و فاعل زیان یا همان کارشناس مسئول تلقی می‌شود. در مورد تداخل اسباب در حقوق ایران نظرات متفاوتی ارائه شده است عده‌ای مسئولیت تضامنی را قبول دارند» (امیری - قائم‌مقامی، ۱۳۸۵، ج ۱، ۳). و «عده‌ای دیگر تقسیم مسئولیت را به نسبت سهمی که در خسارت داشته‌اند ترجیح داده‌اند» (کاتوزیان، ۱۴۰۰، ج ۱، ۴۸۵).

«در خصوص مسئولیت تضامنی باید گفت که به نظر منطقی می‌رسد که شخص زیان‌دیده بتواند به هر یک از مسئولان مراجعه کند و در رابطه مسئولان،

خسارت به مساوی تقسیم شود و چه‌بسا حکم مقرر در قانون مجازات در خصوص تساوی در مسئولیت در مورد استقرار نهایی مسئولیت باشد. در حقوق ما نیز موارد زیادی از مسئولیت تضامنی وجود دارد. از سوی دیگر به نظر می‌رسد در حقوق ایران مسئولیت باید بر اساس میزان تأثیر هر یک از اسباب تقسیم شود. بدین معنی که اگر یکی از طرفین اثبات کند که میزان تأثیر عمل یکی بیشتر یا کمتر بوده است دادرس باید به آن ترتیب اثر دهد» (بادینی و دیگران، ۱۴۰۱، ۱۰). «راه‌حلی که قانون‌گذار در ماده ۵۳۳ ق.م.ا به آن اشاره کرده است ناظر به موردی است که دخالت اسباب به‌نحو مساوی باشد. حال با توجه به اینکه در قانون جدید مجازات اسلامی در ماده ۵۲۶ و ۵۲۷ میزان تأثیر را در تعیین میزان جبران خسارت مؤثر دانسته است و در اجتماع مباشر و سبب هم تأثیر رفتار مرتکبان را در میزان جبران خسارت مؤثر تلقی کرده است. لذا به نظر می‌رسد که ماده ۵۳۳ قانون مجازات یک اصل کلی را بیان کرده که خلاف آن قابل اثبات است. با پذیرفتن این تحلیل، تخلف انتظامی یا تقصیر عامل مهمی در تعیین میزان تأثیر هر یک از اسباب خواهد بود و اگر در اجتماع عوامل، بعضی مرتکب تقصیر شده و برخی مرتکب آن نشده باشند به‌طور قطع عاملی مسئول شناخته خواهد شد که مرتکب تخلف انتظامی یا تقصیر شده باشد» (جهرمی، ۱۳۹۳، ۱۰۴).

«در حقوق انگلیس نیز بر طبق قاعده معروف (Contributory Negligence) زیان‌دیده‌ای که تخلف انتظامی یا تقصیر او در ایجاد ضرر دخالت داشت حق درخواست خسارت نداشت. اما ناعادلانه

تخلفاتی که کارشناسان در امر کارشناسی مرتکب می‌شوند در قوانین گوناگونی، مانند مادهٔ ۲۶ قانون کارشناسان رسمی دادگستری مصوب ۱۳۸۱، مادهٔ ۲۶۷ قانون آئین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹، مادهٔ ۱۶۷ قانون آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، مادهٔ ۵۸۸ کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵ بیان شده است» (بادینی و دیگران، ۱۴۰۱، ۱۰). در حقوق انگلیس اگر کارشناس در انجام تعهدات خویش کوتاهی و قصور کند مسئولیت مدنی دارد و این خطا می‌تواند عواقبی همچون خروج از فهرست کارشناسان، بی‌اعتبار ساختن گزارش تخصصی، کم کردن حق‌الزحمه توسط قاضی و مجازات‌های انضباطی را برای او به‌همراه داشته باشد. هم‌چنین اگر مسئولیت کیفری کارشناس نیز اثبات شود مشمول مجازات‌های کیفری می‌شود.

۵-۳-۳. اظهار نظر خلاف واقع و تبانی

تبانی در واقع نوعی سازش بوده است که کارشناس با یکی از طرف‌های دعوا برای تهیهٔ گزارشی برخلاف واقع انجام می‌دهد. چنین امری در قوانین ایران و در مادهٔ ۳۷ قانون کارشناسان رسمی دادگستری مصوب ۱۳۸۱ جرم‌انگاری شده است. و در مادهٔ ۲۶ قانون کارشناسان رسمی دادگستری بیان شده است که چنانچه کارشناس تبانی برای انجام کارشناسی انجام دهد و اظهار نظر برخلاف واقعی ارائه کند، در این صورت به محرومیت از کارشناسی رسمی محکوم می‌شوند. در حقوق انگلیس نیز کارشناس وظیفه دارد تا اظهارات خود را بی‌طرفانه ارائه کند. اظهارات، یک کارشناس نباید با احتمالات باشد و باید به‌گونه‌ای این

بودن این رویه باعث شد که قاعده‌ای تحت عنوان آخرین فرصت که در حقوق انگلیس (Last opportunity) نامیده می‌شد ابداع کنند. بر مبنای این قاعده کسی که آخرین راه برای اجتناب از وقوع حادثه را دارا بوده ولی در اثر تقصیر آن را از دست می‌دهد مسئول وقوع حادثه شناخته می‌شود» (فلامینگ، ۲۱۷، ۱۹۷۱). پس از آن سال ۱۹۴۵ میلادی قانون تقصیر مشترک در انگلیس به تصویب رسید و این اختیار به دادگاه داده شد که با توجه به میزان مشارکت زیان‌دیده در ایجاد ضرر، راه‌حل عادلانه را انتخاب کند و مسئولیت جبران خسارت را بین زیان‌دیده و سایر اسباب تقسیم کند. هرچند که رویهٔ دادگاه‌ها در این مورد مشتت است؛ ولی به نظر می‌رسد در حقوق انگلیس در حال حاضر برای تقسیم مسئولیت دو معیار کلی وجود دارد: یکی تقسیم مسئولیت بر مبنای میزان تأثیر هر کدام و دوم تقصیر بر مبنای درجه تقصیر» (بکر، ۱۹۹۱، ۱۸۷). «در نهایت عده‌ای معیار اول را پذیرفته‌اند و عده‌ای معتقدند که در هر مورد و با توجه به اوضاع و احوال باید بررسی کرد و میزان مسئولیت هر یک از اسباب را مشخص کرد» (راجرز، ۱۹۹۷، ۱۸۷).

۵-۳-۲. مصداق‌های تقصیر حرفه‌ای کارشناس

کارشناس نقش هم‌یار قاضی را در امور دارد که نیاز به اظهار نظرهای فنی و تخصصی دارند و باید وظایف مختلفی را برعهده بگیرند و عدم رعایت این وظایف منجر به نقض قوانین و مقررات کارشناسی تقصیر محسوب می‌شود و می‌تواند تبعاتی انتظامی، کیفری و مدنی به‌همراه داشته باشد. «در حقوق ایران

اظهارات سنجیده شود که امکان طرفداری و تبانی وجود نداشته باشد و اگر کارشناس بخواهد که با ارائه شواهد منفی به قاضی رأی او را برگرداند در این صورت مسئول است (هارتزل و دیگران، ۲۰۱۱، ۴۹۰). از این رو کارشناس در قبال دادگاه، وظیفه دارد که در اقامه شهادت مستقل و بی طرف عمل کند. زمانی که می داند و یا ظن آن می رود که کارشناسی که شهادت را اقامه کرده است منفعت اقتصادی در نتیجه نهایی دادخواهی داشته باشد، دادرسی تواند در صورت صلاحدید شهادت وی را تماماً رد کند و این به دلیل آن است که یک کارشناس نباید هرگز بر اساس سیستم دستمزد در برابر پیروزی، مشغول به کار شود. از آن مهم تر ارتباطات شخصی، شغلی و یا مالی کارشناس با طرفین دعوا و یا تعلق او به حوزه تجارتي که با آن ها در رقابت است وی را از فعالیت به عنوان کارشناس در هر دادرسی که آن اشخاص در آن درگیر هستند باز می دارد.

کارشناس باید حتماً متوجه خطر حضور در پرونده هایی که موکلان سابقشان در آن درگیرند؛ باشند. مبدا که این اتهام را مطرح سازد که کارشناس اطلاعات به دست آمده از موکل سابق در پرونده های گذشته را به ضرر این موکل استفاده کند. زمانی که این تعارضات منافع به وجود آید و یا احتمال آن رود، کارشناس مورد نظر باید رضایت آگاهانه موکل قدیمی و جدید را قبل از توافق با موکل جدید برای همکاری به دست آورد. شاید مسئله به این سادگی که به نظر می رسد نباشد. حداقل، باید هر طرف، طرف دیگر را از ماهیت تکلیفی که انجام شده است یا قرار بوده انجام شود و نام طرف دیگر مطلع سازد. از نخستین گام، ضروری می نماید که کارشناس، هر

موکل را از آنچه قصد دارد با طرف دیگر در میان گذارد مطلع سازد «تضمین اخذ رضایت موکل»، به منظور حصول اطمینان از بازگرداندن کلیه اسناد مرتبط با پرونده یا پرونده هایی است که کارشناس در آن ها از طرف موکل شهادت داده است. با این حال اگر رضایت موکل از پیش حاصل نشده است، کارشناس باید از انجام فعالیت در پرونده جدید صرف نظر کند. دادگاه تجدید نظر راهکاری را برای چگونگی مدیریت تعارض منافع احتمالی ارائه کرده است. تجدید نظر در مورد کوتاهی یک پزشک عمومی از سوی خواهان است. پسر خواهان با وجود درمان از سوی خوانده فوت کرده است و خواهان خواستار خسارت به واسطه آسیب های روانی ناشی از کوتاهی اظهار شده مدعی - علیه است (چهرمی، ۱۳۹۳، ۱۰۲).

اتحادیه حمایت پزشکی برای خوانده فعالیت کرد و برای ارائه گزارش، کارشناسی را استخدام کرده بود. شهادت کارشناس به نفع خوانده بود و در دادگاه این شهادت بر شهادت کارشناسان خواهان ترجیح داده شد. با این حال خواهان در تجدید نظر اظهار داشت که به واسطه عضویت کارشناس در کمیته دعاوی اتحادیه حمایت پزشکی در زمان ارائه گزارش و در نتیجه تعارض منافع باعث شده است تا کارشناس از افشای تمام موارد مؤثر در دعوا خودداری کند. کمیته دعاوی بخشی از اتحادیه حمایت پزشکی است که در خصوص وارد شدن در دعاوی حقوقی تصمیم گیری می کند. دادگاه تجدید نظر بیان داشت که تعارض منافع لزوماً کارشناس را برای ارائه شهادت بی صلاحیت نمی کند. اصل این است که آیا نظر کارشناس مستقل از طرفین دعوا و فشار دادخواهی است یا نه؟ طرفی که می خواهد کارشناس را با

می‌شود. «برای مثال در پرونده کلاسه ۹۳/د.ب/۸۱ با عنوان «تخلف سهل‌انگاری در رسیدگی و بی‌دقتی در اظهار نظر کارشناسی با تعیین اجرت‌المثل ماشین‌آلات نساجی بدون بازدید و بررسی کیفیت کارکرد ماشین‌آلات»، شعبه اول دادگاه انتظامی کانون کارشناسان رسمی دادگستری استان تهران، این‌طور مبادرت به صدور رأی کرده است که اقرار صریح کارشناس به عدم مراجعه به کارخانه محل استقرار ماشین‌آلات و بررسی تولید یا عدم تولید و اقرار به اینکه اجرت‌المثل را معادل بهای اولیه مورد توافق طرفین در مورد ماشین‌آلات مورد نظر و با سود سالیانه ۲۵ درصد تعیین کرده است و توجهی به ماشین‌آلات و کارکرد یا عدم کارکرد آن نداشته است؛ لذا انتساب تخلفات مذکور را محرز تشخیص داده است و به استناد بندهای سوم و نهم قسمت الف و بندهای یک و پنج قسمت ب ماده ۲۶ ق.ک.ر.د. نام‌برده را جمعاً به یک سال محرومیت از کارشناسی محکوم نموده است» (بادینی و دیگران، ۱۴۰۱، ۱۳). هم‌چنین در پرونده کلاسه ۹۴/د.ب/۳۰ با شماره دادنامه ۴۰ در رابطه با مسامحه و سهل‌انگاری کارشناسان در اظهار نظر کارشناسی راجع به ارزیابی و قیمت‌گذاری املاک سنوات ۱۳۷۹ و ۱۳۹۲، شعبه دوم دادگاه انتظامی کانون کارشناسان رسمی دادگستری استان تهران، با بررسی اوراق پرونده، وقوع تخلف انتظامی را محرز و مسلم دانسته است و دفاع کارشناس مبنی بر ذی‌نفع نبودن شاکی انتظامی و توجیه دلیل تفاوت فاحش قیمت‌گذاری ملک به لحاظ مشاعی بودن آن و نیز عدم اطلاع و دسترسی به مدارک مربوط به تجاری بودن پلاک را موجه ندانسته است. با این استدلال که «هرچند مشاعی بودن ملک مؤثر در قیمت‌گذاری است؛ لیکن

احتمال وجود تعارض منافع دعوت به همکاری کند باید جزییات این تعارض منافع را در زودترین زمان ممکن در جریان دادرسی افشا کند تا طرف دیگر و دادگاه بتوانند این تعارض را به‌نحو مقتضی ارزیابی کند و اینکه گفته شود خواهان از ارتباط کارشناس با اتحادیه حمایت پزشکی سؤال نپرسیده است، برای دفاع کافی نیست (جهرمی، ۱۳۹۳، ۱۰۳).

اگر تعارض منافی که به‌وضوح غیر مرتبط نیست وجود داشته باشد باید توسط کارشناس به مشاور حقوقی کارفرمای خود و از طرف آن‌ها به مشاور حقوقی خواهان اعلام شود. در رد تجدید نظرخواهی، دادگاه تجدید نظر گفته است که اقدام کمیته دعوی مبنی بر ممانعت از ورود کارشناس درگیر در دادرسی، در مذاکرات مربوط به پرونده، به این معنی است که عضویت در این کمیته به خودی خود از کارشناس برای شاهدکارشناس شدن سلب صلاحیت نمی‌کند. به‌علاوه کارشناس ۶ ماه پیش از دادرسی عضویت خود را لغو کرده است و در این حین، اگر تعارض منافع کارشناس در نخستین وهله از وی سلب صلاحیت می‌کرده است بعداً این تعارض بی‌اثر شده است و مبنایی برای تأثیرگذاری آن روی رأی دادرسی وجود ندارد.

۵-۳-۴. سهل‌انگاری در اظهار نظر کارشناسی

اگر کارشناس در وظایف خود دقت و توجه لازم را نداشته باشد و وظایف خویش را به‌طور صحیح انجام ندهد و ابهاماتی در این خصوص وجود داشته باشد در واقع سهل‌انگاری کرده است. این مسئله در حقوق ایران بسیار مبتلابه است و در دعاوی مختلف مشاهده

نظر گرفته شده است، معمولاً در موارد سهل‌انگاری، که به نقض غیر عمدی استاندارد محدود است متفاوت است. در شرایط بسیار نادر که در آن یک کارشناس پیدا شود که «عامدانه» یا به صورت «غفلت فاحش» عمل کرده باشد، به معنی رفتار نزدیک به رفتار مجرمانه و یا حداقل بی‌اعتنایی بی‌پروا از استاندارد، هیئت منصفه ممکن است رأی به خسارت اضافی «تنبیهی» برای مجازات کارشناس بدهد (گلدمن، ۲۰۰۳، ۱۰).

۴-۵. طرح دعوی علیه کارشناس رسمی دادگستری در حقوق ایران و انگلیس

در حقوق انگلیس نیز رسیدگی به تقصیر کارشناس و تعیین میزان خسارت به دو صورت نظام دادگاه‌ها و یا روش‌های جایگزین انجام می‌شود. خواهان حق طرح ادعای معتبر در خصوص قصور کارشناسی را به دادگاه برای محاکمه از سوی هیئت منصفه دارد. با توجه به مطالعات چندی که در زمینه ادعاهای قصور انجام شده است، تنها در حدود ۵ درصد از ادعاهای قصور به دادگاه می‌رسند. بقیه آن‌ها خارج از دادگاه و یا پیش از محاکمه حل و فصل می‌شوند. بیش از نیمی از موارد که به دادگاه می‌رسند نیز قبل از حضور هیئت منصفه به حکم می‌رسند و حدود ۲ درصد از ادعاها پس از محاکمه به دادگاه تجدید نظر ارسال می‌شوند. به‌طور کلی، در حدود ۴۳ درصد از ادعاها حل و فصل می‌شوند و یا با جبران بخشی از خسارت به خواهان حل و فصل می‌شوند (هارتزل و دیگران، ۲۰۱۱، ۱۵۳). هنگامی که یک مورد قصور کارشناسی به محاکمه می‌رود، محاکمه تقریباً

مشاعی بودن ملک مذکور، موجب تفاوت فاحش قیمت اعلامی نمی‌باشد و توجیه قابل قبول و منطقی برای این تفاوت محسوب نمی‌گردد. به‌علاوه عدم اطلاع و دسترسی به وضعیت کاربری املاک مورد کارشناسی نیز موجه نمی‌باشد. زیرا کارشناس مکلف است مدارک مربوط و مؤثر در قیمت‌گذاری را از مالک، مطالبه و عنداللزوم از مراجع قانونی استعلام نماید؛ لذا سهل‌انگاری او محرز است و با انطباق تخلف انتظامی با بند سوم از قسمت الف ماده ۲۶ قانون کارشناسان رسمی دادگستری و به استناد تبصره یک همان ماده قانونی، حکم بر محکومیت کارشناسان به محدودیت ارزیابی واحدها و ساختمان‌های مسکونی به مدت یک سال صادر و اعلام می‌نماید.

در خصوص حقوق انگلیس نیز باید گفت شخص باید ثابت کند که آسیب وی به‌طور کلی یا بخشی از آن در نتیجه سهل‌انگاری کارشناس باعث شده است. اگر یک کارشناس غفلت کند؛ اما هیچ ضرری به شخص وارد نشود، شخص حق تقاضای بازبایی خسارت در قانون را ندارد و باید دید تا چه حد رفتار کارشناس باعث آسیب به شخص شده است. بنابراین، امری که اهمیت دارد این است که ضرر به افراد ذاتی بوده است و یا اینکه یک عامل دیگر از جمله سهل‌انگاری کارشناس در قبال فرد منجر به ایجاد این ضرر شده است (استادرت و دیگران، ۲۰۰۴، ۲۸۳). بنابراین زیان‌دیدگان باید ثابت کنند که ضرر وارده ناشی از اقدامات و قصور کارشناس بوده است تا محق به دریافت خسارات پولی برای ضرر و زیان به دلیل رنجی که به‌عنوان یک نتیجه از آسیب برده‌اند باشند. در واقع خسارات تنبیهی که برای مجازات و جلوگیری از سوءرفتار عمدی یا جدی کارشناس در

سعی می‌کند برای یافتن برخی از زمینه‌های مشترک که اجازهٔ حل و فصل بدون محاکمه را می‌دهد تلاش کند. بسیاری از ایالت‌ها تشویق به استفاده از داوری و میانجی‌گری به منظور کاهش تعداد مواردی که به دادگاه می‌رود می‌کنند (آستین، ۲۰۰۴، ۱۹). بنابراین بهتر است کسانی در رابطه با تقصیر کارشناسان نظر بدهند که تخصص و اطلاعات کافی از موازین و عرف این حرفه داشته باشند.

۶. نتیجه

تخلف یا خطای کارشناس چه سهوی باشد و چه عمدی، برای کارشناس رسمی از منظر مدنی، مسئولیت آور است. ارکان مسئولیت مدنی کارشناس رسمی دادگستری عبارت است از: تحقق ضرر اعم از مادی و معنوی، اثبات تقصیر کارشناس اعم از تقصیر عمدی (کارشناس هم قصد فعل و هم قصد نتیجه را داشته است و نتیجهٔ رخ داده، نتیجهٔ مورد نظر وی بوده است) و غیر عمدی (کارشناس قصد فعل را داشته است؛ ولی قصد نتیجه را نداشته است) و خطای محض که کارشناس نه قصد فعل و نه قصد نتیجه را داشته است و اشتباهی محض رخ داده است. در فرضی که تمام اعضای هیئت کارشناسی دچار تخلف شوند و باعث بروز فعل زیان‌بار شوند، اگر اعضای هیئت کارشناسی هم‌رشته باشند، در این صورت به نظر، تمام اعضای هیئت با وصف اجتماع اسباب، مسئولیت تضامنی متساوی و بالسویه خواهند داشت. ضرر و زیان وارده توسط کارشناس چه مادی باشد و چه معنوی، به شرط اثبات تقصیر وی قابل مطالبه و وصول است. قانون‌گذار در مادهٔ مذکور، ضرر و زیان را به‌طور مطلق آورده است که می‌تواند شامل

همیشه توسط یک هیئت منصفه صورت می‌گیرد. حتی با شواهد علمی پیچیدهٔ بیشتر در مورد استاندارد مراقبت و علت و معلول، پرونده توسط یک قاضی بررسی نمی‌شود؛ مگر اینکه هر دو خواهان و کارشناس به‌طور داوطلبانه از حق هیئت منصفه چشم‌پوشی کنند. این چیزی است که خواهان به‌ندرت حاضر به انجام آن باشد. باین‌حال، در حقوق انگلیس برخی موارد قصور توسط یک دادگاه قبل از یک قاضی توسط هیئت منصفه تصمیم‌گیری شده است.

تجربه‌هایی نیز در زمینهٔ روش‌های فرا قضایی و یا حل و فصل اختلافات قصور کارشناس پیش از محاکمه وجود دارد. یک روش معمول این است که خواهان ملزم به ارسال پرونده به دادگاه یا هیئت غربالگری برای حذف موارد ضعیف است و کارشناس را تشویق به حل و فصل موارد قوی می‌کند. برای مثال در برخی موارد قبل از رفتن به دادگاه، خواهان باید پرونده را به دادگاهی از کارشناسان و وکیل مستقل ارسال کند. دادگاه تعیین‌کننده است که خواهان شواهد کافی برای اثبات یک مورد سهل‌انگاری دارد یا خیر. اگر خواهان، شواهد تخصصی از سهل‌انگاری کارشناس و خسارت بیابد، این امر فشار زیادی برای حل و فصل این ادعا وارد می‌آورد. افراد همیشه آزاد هستند برای حل و فصل ادعاهای داوطلبانه توافق به داوری تلاش کنند که در آن داوران بر اساس واقعیت‌های ادعا تصمیم‌گیری می‌کنند. تنها در حدود ۳ درصد موارد از داوری استفاده می‌شود. روش دیگر، ممکن است یک میانجی تعامل برای کمک به آن‌ها در رسیدن به حل و فصل استفاده شود. میانجی لزوماً به واقعیت‌های این ادعا توجه نمی‌کند؛ بلکه

بدون تقصیر کارشناس است. در نهایت باید گفت علی‌رغم تفاوت‌های ظاهری موجود بین دو نظام (که از دیدگاه متفاوت آنان نسبت به واژه تقصیر کارشناس نشئت می‌گیرد)، قواعد عام مسئولیت مدنی کارشناس در دو کشور قابل انطباق هستند و برای رسیدن به هدفی مشابه می‌کوشند. در حقوق موضوعه ایران چهار نظر در خصوص ماهیت کارشناسی ارائه شده است که مهم‌ترین آن‌ها اماره یا دلیل پنداشتن کارشناسی است. در حقوق انگلستان مشاهده شد که ماهیت کارشناسی، شهادت است و شهادت به دو دسته تقسیم می‌شود: شهادت متخصص و شهادت عادی. شهادت کارشناس زمانی معتبر و مسموع است که مشاهده، توصیف و تجزیه و تحلیل مسائل پیرامون موضوع، نیاز به تخصص داشته باشد. شهادت کارشناس باید مستقل، عادلانه و بی‌طرفانه باشد. کارشناس در حدود وظیفه خود اقدام کند و این وظیفه دادگاه (دادرس یا هیئت منصفه) است که بر اساس اسناد ارائه‌شده در مورد دلیل حادثه تصمیم‌گیری کند.

۷. سهم نویسندگان

همه نویسندگان به‌صورت برابر در نوشتن پژوهش حاضر شرکت داشته‌اند.

۸. تضاد منافع

در تهیه این مقاله، تضاد منافع وجود ندارد.

ضرر و زیان مادی و نیز معنوی باشد. نظر به تقسیم‌بندی مسئولیت مدنی به دو شاخه مسئولیت مدنی قراردادی و مسئولیت مدنی خارج از قرارداد (الزام‌های خارج از قرارداد و مترادف با ضمان قهری)، مسئولیت مدنی کارشناس در فرض ارجاع کار کارشناسی از جانب مراجع قضایی، از نوع دوم آن یعنی مسئولیت خارج از قرارداد محسوب می‌شود.

به‌طور کلی مبناي مسئولیت کارشناسان در وهله اول به فرض تقصیر است چون در حقوق ایران، مسئولیت مدنی مبتنی بر نظریه تقصیر است. به عبارتی هر کس مسئول زیان‌هایی است که به‌وجود آورده است یا در نتیجه بی‌احتیاطی به دیگران وارد می‌کند. در این تحقیق مبنا و حدود مسئولیت مدنی کارشناسان رسمی دادگستری مطرح شد. در حقوق مسئولیت مدنی انگلستان، قواعد عام مسئولیت مدنی کارشناس تحت سه عنوان: «مسئولیت ناشی از بی‌احتیاطی»، «مسئولیت ناشی از عمد» و «مسئولیت بدون تقصیر» مطرح می‌شود. بی‌احتیاطی کارشناس و مسئولیت ناشی از آن مهم‌ترین حوزه مسئولیت مدنی انگلستان است و برای تحقق آن وجود سه شرط ضرورت دارد: وجود تکلیف برای رعایت احتیاط و مراقبت، نقض تکلیف مذکور و ورود خسارت. در مسئولیت ناشی از عمد و بدون تقصیر نیز، به ترتیب، قصد (عمد) واردکننده زیان و صرف ارتکاب عمل زیان‌بار اهمیت دارد. قواعد مسئولیت مدنی کارشناس در ایران را باید در دو دسته کلی، «مسئولیت مبتنی بر تقصیر» و «مسئولیت بدون تقصیر» مطرح کرد. ماده ۱ ق.م.م و قاعده تسبیب، پیکره مسئولیت‌های مبتنی بر تقصیر را شکل می‌دهند و قاعده اطلاق نیز بیان‌گر کلیت مسئولیت

منابع

فارسی

- دهخدا، علی‌اکبر، لغت‌نامه، جلد سی‌وهشتم، چاپ اول، تهران، انتشارات مجلس شورای ملی، ۱۳۳۶.

- زراعت، عباس، ادله اثبات دعوا، چاپ اول، کاشان، نشر قانون‌مدار، ۱۳۹۵.

- صفایی، سیدحسین؛ رحیمی، حبیب‌الله، مسئولیت مدنی، چاپ دوم، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۹۰.

- قاسم‌زاده، سیدمرتضی، مبانی مسئولیت مدنی، چاپ چهارم، تهران، نشر میزان، ۱۳۸۵.

- کاتوزیان، ناصر، اثبات و دلیل اثبات، جلد دوم، چاپ ششم، تهران، نشر میزان، ۱۳۹۹.

- کاتوزیان، ناصر، الزام‌های خارج از قرارداد، جلد اول، چاپ هشتم، تهران، انتشارات میزان، ۱۴۰۰.

- معین، محمد، فرهنگ فارسی، چاپ هفتم، تهران، انتشارات امیرکبیر (وابسته به سازمان تبلیغات اسلامی)، ۱۳۸۵.

- نوعی، الیاس، «تکلیف مراقبت و احتیاط در حقوق ایران و انگلستان»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۹۱.

لاتین

- Baker C.D, Tort, Sweet & Maxwell, 5th edition, London, Misplaced publications, 1991.

- Barker, David & Padfield, Colin, Law Made Simple, 10th edition, New York, Made Simple Books, 1998.

- Brown, W.J, GCSE Law, 7th edition, New York, Sweet & Maxwell, 1999.

- امیری قائم‌مقامی، عبدالمجید، حقوق تعهدات، جلد اول، چاپ دوم، تهران، نشر میزان، ۱۳۸۵.

- امینی، عیسی؛ نوعی، الیاس، «قواعد عام مسئولیت مدنی در حقوق انگلستان با نگاهی به حقوق ایران»، نشریه تحقیقات حقوقی بین‌المللی، شماره ۱۶، ۱۳۹۱.

- ایثاری، محمد، «نقش کارشناسان رسمی دادگستری در حل اختلافات قضایی»، نشر روزنامه اطلاعات، تهران، ۱۳۷۰.

- بادینی، حسن، «نگرش تطبیقی به معیار انسان معقول و متعارف»، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، شماره ۱، ۱۳۸۹.

- بادینی، حسن؛ راضی، سپیده؛ مهدی‌پور، محمد، «مسئولیت مدنی کارشناس رسمی دادگستری در حقوق ایران و فرانسه با تأکید بر رویه قضایی»، فصلنامه تمدن حقوقی، شماره ۱۰، ۱۴۰۱.

- جهرمی، محمدجواد، «بررسی ماهیت کارشناسی و آثار آن در حقوق ایران با نگاهی به حقوق انگلستان»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه کاشان، ۱۳۹۳.

- خادم رضوی، قاسم؛ نوعی، الیاس، «بررسی تطبیقی مبانی مسئولیت مبتنی بر تقصیر و بدون تقصیر در حقوق مسئولیت مدنی ایران و انگلستان»، مجله آموزه‌های حقوقی گواه، شماره ۱، پاییز و زمستان ۱۳۹۴.

- Martin, Elizabeth A, Oxford Dictionary of Law, 5th edition, New York, Oxford University Press,2003.
- Owen, Richard, Essential Tort Law, 3th edition, London, Cavendish,2000.
- Paul, Ellen Frankel, Miller, Fred D., Paul Jeffrey, Responsibility, 2th edition, Cambridge, Cambridge University Press,2005.
- Postema, Gerald J, Philosophy and the Law of Torts, 1th edition, Cambridge, Cambridge University Press,2002.
- R. Stein, "Increase in Physician's Insurance Hurts Care; Services are Being Pared, and Clinics are Closing," Washington Post, January 5, 2004.
- Rogers W.V.H, Tort, Seet &Maxwell,4th edition, London, Cavendish Publishing ,19978
- Schaffer, Lisa, Torts for Paralegals, 1th edition, New York, McGraw Hill,2009p
- Studdert D, M. Mello M and T. A. Brennan, "Medical Malpractice," N. Engl. J. Med 2004, 3 (350):e283-292s
- Calnan, Alan, Duty and Integrity in Tort Law, 1th edition, North Carolina, Carolina Academic Press,2009.
- Cane, Peter, Atiyah's Accidents-Compensation and the Law, 7th edition, Cambridge, Cambridge University Press,2006.
- Cartwright, John; Vogenaur, Stefan; Whittaker, Simon, Reforming the French Law of Obligation, 1th edition, Oxford, Hart Publishing,2009.
- De Cruze, Peter, Comparative Law in a Changing World, 2th edition, London, Cavendish Publishing,1999.
- Flaming John, Law of torts (Law book co), 4th edition,Australia, Misplaced publications, 1971.
- Garner, Bryan A, Black's Law Dictionary, 8th edition, New York, Publishing Thomas West,2004.
- Goldman J. J,"N.J.Doctors Stage Walkout; Supporters Rally as Thousands of Physicians Stop Treating All But Emergency cases to Protest Soaring Rates for Malpractice," Los Angeles Times, February 4, 2003a
- Harpwood, Vivienne, Modern Tort Law, 4th edition, New York, Routledge-Cavendish,2009n
- Hertzell, David, Elizabeth Cooke, Ormerod David,Frances Patterson EXPERT EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS IN ENGLAND AND WALES,Presented Ordered by The House of Commons to be printed,20117